

Sundhedsapostlen

J.P. Müller

Bind 1:
Det kropsligt moderne gennembrud

1864-1904

Andre udgivelser af samme forfatter:

Judo – Den milde vej (1989)

Mandighed og sport (1991)

Sport – en moderne Kult (1993)

Når du bliver far (medforf., 1994)

Drenge i kvindedominerede miljøer (medforf., 1997)

Danmarks store ungdomsfører (2001)

Ikaros fra Ollerup (2001)

Kampen om ungdommen (2003)

Kend din krop, mand (medforf., 2006)

Fodbold med Fjenden (2006)

Gymnastics and Politics (2006), Niels Bukh – A Visual Documentation (2007)

Niels Bukh – En politisk-ideologisk biografi, bd. I og II (cd-rom, DVD, 2007)

Football with the Foe (2008)

Oprøret i Parken (2008)

Det ekstreme køn (2008)

The Politics of the Male Body in Global Sport – The Danish Involvement (2010)

Fordi du fortjener det (2013)

Med kroppen ind i historien – Idrætshistoriske strejflys (2019, under udgivelse)

Fra forkant til udkant – Kampen om Gymnastikken (2020, under udgivelse)

The Struggle about Gymnastics (2020, under udgivelse)

Hans Bonde

Sundhedsapostlen J.P. Müller

Bind 1:
Det kropsligt moderne gennembrud

1864-1904

Syddansk Universitetsforlag 2020

© Forfatteren og Syddansk Universitetsforlag 2020
University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences vol. 589
Sat og trykt af Specialtrykkeriet Arco
Omslag: Dorthe Møller, Unisats Aps
Omslagsfoto: Ritzau/Scanpix

ISBN 978-87-408-3204-4

Forsidebillede:

Muskelbundet J.P. Müller præsenterer i 1904 sin opstrammede overkrop på en scene med teatertæppe bagved. Det karakteristiske buskede cykelstyr-overskæg og de antikt græsk inspirerede sandaler bliver vigtige dele af hans varemærke. Allerede for over 100 år siden iscenesatte J.P. Müller sig kropsligt i offentlige medier som bøger, aviser og film som en forløber for nutidens selvdyrkelse på de sociale medier.

Bagsidebillede:

Skønt J.P. Müller fremfor alt bliver den nøgne krops mester, dyrker han i høj grad også beklædningen. Det er kroppens fremtoning med eller uden tøj, der er i fokus, og de to dimensioner supplerer hinanden: Til venstre: Den muskuløse, bredskuldrede krop udgør et dynamisk 'stativ', der fremhæver tøjet, og omvendt fremhæver tøjet hans stærke krop. Som en ægte velklædt gentleman træder han her omkring 30 år gammel frem med smoking, hvid knækflip og den hævdvundne urkæde som tegn på at have tiden under kontrol. Bemærk særligt det elegante revers med silken kun halvt inde, som er et træk, der kommer fra diplomatfrakken. Koket bærer han en ring på højre lillefinger.

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge overenskomst med Copy-Dan.

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense M

www.universitypress.dk

Bonmot

Du kan ikke skabe et nyt samfund
med en gammel krop.

Tilegnet

Professor, dr. theol. Mogens Müller
for vores fælles faglige og fornøjelige rejse
ind i J.P. Müllers univers.

Det var de dage, hvor victoriansk snerpethed blev punkteret af oplysningens idealer. Det var Ibsens tid, tiden hvor den borgerlige verden begyndte at lytte til reformatorer, tiden der slog døren op for den friske luft. Jeg sugede alle disse teorier til mig og herunder den danske lærer J.P. Müller, der slog til lyd for en morgenlig koldtands-frottering for åbent vindue, og som var modstander af korsetter og høje flipper.

(den verdenskendte tyske maler og
antinazistiske karikaturtegner
George Grosz om Müllers betydning
i kampen for oplysning¹).

1 George Grosz: *Ein kleines Ja und ein großes Nein*. Rowohlt, 1955, s. 40.

Indhold

FORORD	11
1. INDLEDNING TIL BD. 1 OG 2 - En tid og dens mand	13
Nye teser	15
Tværvidenskab	25
Fantast?	28
Mærk verden	29
2. OUVERTURE: Verdensberømt uden varsel	31
Mit System	31
Salget eksploderer	33
Showmand	34
Kraftkunstner	40
3. EN NERVØS START	45
Drengen i cigarkassen	45
Tabet af en mor	49
Dreng med krudt i	53
Salmedigter?	58
Kropslig selvuddannelse	59
Skole og seksualitet	63
4. VÆK MED KLUNKERNE!	67
Mellem tradition og fornyelse	67
Alderdomskult	71
Klæder skaber folk	74
Fortrængning skaber fascination	79
Skægget	82
Korsettets forførende magt	83
"Fadermordere"	88
På hat med verden	90
Fra form til fart	95
Gentlisme	98
Klunkehjemmet brydes op	102

5. UTALLIGE LIVSVALG	111
Jeg løber, altså er jeg	112
Fra skyttekorps til militær	116
Mellem tro og viden	119
Teologibøgerne kaldes i	125
Argentinsk krise	131
Farer på La Plata-floden	133
Fanget i revolutionen	135
Parisiske fristelser	138
Sportsjournalist	144
Ansæt hos onkel Reck	152
6. LIDENSKAB OG LAGENGYMNASTIK	157
40 års elskovsbreve	160
Forsørgerpres	163
Social kontrol	170
Kampen mod den hvide tiger	172
Kreutzersonaten	176
Ud af jalousien	180
Maries forvandling	185
Salig sex	188
Abélard og Héloïse	194
Fascination af kroppen	198
Fra patriark til formynder	206
Sædelighedsfejden	209
Kærligheden overvinder alt	210
Erotisk revolution	212
Mandlig kvindeforkæmper	217
Frigørelse til moderskab	222
Endelig gift	224
7. EN FEBER I VORT BLOD	229
Kampen om den anstændige krop	230
Sportsnationalismens fødsel	241
En ungdomskult	250
Müller-holdet	255
Atletikstjerne	264

Mestre og majestæter	279
Ridser i troværdigheden	282
Kropslig kønsformning	291
På isen.	296
Den erotiske sportsmand	299
Den erotiske idrætskvinde	308
Kap eller kunst?	319
8. KROPPEN SOM TEMPEL	331
Den hærdede mand	331
Hærdningens filosofi.	333
Ekstrem sport	336
Mådehold	338
Lystfuld askese	340
At danne sig selv	344
En stålsat karakter	347
Muskelkristendom	349
Pietistisk sundhed.	359
Renselse.	361
Renhed	366
9. GRÆNSELØST SUND	371
IP vs. overlægen	371
Forebyggelse overflødig gør helbredelse.	377
Smitstof	380
Sol-terapi.	382
Dagmar-affæren.	384
Kærligheden genvundet	391
Forstærket formynderi	398
Frie fugle eller forsøgskaniner?	400
Vildmanden ved Vejlefjord	411
"J.P. Müller tør lade sig indpode tuberkulose"	417
I form uden sport?	421

10. DANMARKS SMUKKESTE MAND	425
Bodybuilding	425
Konkurrencer for smuk legemsbygning	432
IP sejrer	433
Det nøgne look	435
Den neoklassiske krop	441
IP taber	444
Arbejder- vs. middelklassekroppe	447
Dyrskuer?	453
11. UDKLANG - Abélard og Apox	457
BIND 2	465
Apokalypse	468
NOTER	469
ILLUSTRATIONSLISTE	502
PERSONREGISTER	509
SAGREGISTER	517

FORORD

Müllers bøger var læst, Müllers familie var interviewet, og jeg manglede kun ét arkiv: Det Kongelige Biblioteks Håndskriftsamling. Sammen med teologen Mogens Müller tog jeg ind på "Diamanten" for at se, om der skulle ligge nogle kilder om den verdensberømte danske gymnastikpædagog og hygiejniker J.P. Müller.

At være historiker er lidt som at være guldgraver. Det meste kildemateriale er sten og grus, men nogle gange glimter det i mørket. Det skete, da der tonede et fund frem, som vi ikke i vores vildeste fantasi havde forestillet os. Ikke mindre end ti arkivkasser, hvoraf de fleste med den lovende titel "40 års elskovsbreve", der beskriver det intime samliv mellem Jørgen Peter Müller og hans elskede Marie og meget mere om hverdagsliv og kropshistorie før og efter år 1900. Jeg spurgte to af mine venner – litteraten Hans Hertel og sexologen Christian Graugaard – om de havde hørt om så detaljerede beskrivelser af sexlivet under victorianismen. Men nej, det mente de ikke på stående fod at kunne erindre, hvilket blev bekræftet af mine egne søgninger. Med dette kildemateriale kan vi både komme under dynen hos victorianerne, og vi kan beskrive hele den følelsesmæssige 'underside' af J.P. Müllers liv og virke.

Med endnu et stort held kan vi nu også beskrive 'ydersiden' af J.P. Müllers liv i detaljer. Statsbiblioteket i Aarhus påbegyndte i 2014 en digitalisering af millioner af danske aviser, som man kan orientere sig i via et søgesystem, der hedder Mediestream. En søgning på J.P. Müller i de forskellige variationer, han blev benævnt, giver mere end 8000 hits, hvorfor vi kan følge hans offentlige virke i perioder nærmest uge for uge.

Jeg ved ikke, om læseren har det ligesom jeg, der sikkert er erhvervsskadedt. Men for mig er historien som en tidsmaskine, der giver adgang til at se, lugte, føle, smage og røre datiden, som var man selv til stede. Det skyldes måske, at emnet her netop kommer tæt på sansernes historie, hvor kilderne giver adgang til at erfare gennem andet end ens tanker og involverer hele kroppen.

Ud over at bogen er et forsøg på at skrive kroppen ind i den tidligt moderne historie på en ny måde, rummer den også ansatser til en ny kønshistorie, hvor den tids mand træder i karakter i alle sine nuancer fremfor som den, hvis primære ambition er at hævde sin magt over kvinden. Og hvor kvinder og mænd ses som grundlæggende fælles i forsøget på at frigøre sig.

For god dialog om den tid, Müller levede i, vil jeg gerne takke mange personer fra tilstødende fagfelter. Først og fremmest vil jeg gerne takke professor emeritus Mogens Müller, der er barnebarn til J.P. Müllers bror, præst og forstander Paul Müller fra Sankt Lukas Stiftelsen, pensioneret gymnasielærer og fagkonsulent Finn Gravesen, histori-

ker og gymnasielærer Ena Ørum Mogensen, historiker Ole Hounsgaard, adjungeret professor i historie Niels Finn Christiansen og professor emeritus Hans Hertel, der også fandt på bogens titel: Det kropsligt moderne gennembrud.

Jeg skylder også en tak for god dialog til direktør på Den Hirschprungske Samling Gertrud Oelsner, direktør på Faaborg Museum Gertrud Hvidberg-Hansen, kunsthistoriker Henrik Wivel, seniorforsker på Nationalmuseet Mikkel Venborg Pedersen, den britiske professor emeritus i historie J.A. Mangan, den britiske historiker David L. Chapman, den tyske professor i idrætsforskning Arnd Krüger, forfatteren Birgithe Kosovic, professor i teologi Niels Henrik Gregersen, historikeren Sven Bloch, ph.d. og administrationschef Henrik Stampe Lund, lektor Sven Halse, videnskabelig assistent Daniel Henschen, professor Hans Jørgen Lundager Jensen, museumsleder Per Leon Jørgensen, analytiker i 'Play the Game' Stanis Elsborg, professor Christian Graugaard, cand.mag. Paul Lyngbye, professor i dansk litteratur Lasse Horne Kjældgaard og italiensklærer Mario Locascio. Også tak for hjælp til bibliotekar Henriette Arnoldus og til vores mange dygtige studentermedhjælpere på Institut for Idræt og Ernæring. En stor tak også til de i øvrigt mange medlemmer af den store Müller-familie, herunder ikke mindst J.P. Müllers engelske oldebarn Gareth Morgan samt psykoanalytiker Peter Andreasen. Sidst men ikke mindst tak til min kone Betina og mine to yngste børn, Alberte (14) og David (12), der har givet mig et stort råderum til at kaste mig over min faglige passion.